

SÉNAT DE BELGIQUE

SESSION DE 2012-2013

6 MARS 2013

Projet de loi remplaçant l'article 304 du Code judiciaire

AVIS DU CONSEIL SUPÉRIEUR DE LA JUSTICE

Introduction

Contexte et origine de l'avis

A. L'article 304 du Code judiciaire dispose que le juge (1) doit s'abstenir dans une affaire judiciaire s'il est conjoint, parent ou allié en ligne directe ou au second degré en ligne collatérale de l'avocat ou du mandataire de l'une des parties. Le tout, «sous telle peine disciplinaire que de droit».

Un incident s'est produit dans une affaire pénale importante et complexe devant le tribunal correctionnel de Bruxelles. L'un des accusés a changé d'avocat et a choisi le beau-frère du président de la chambre en question (2). Ce nouvel avocat n'y a pas vu d'inconvénient déontologique et a estimé que le président devait se retirer en vertu de l'article 304 du Code judiciaire. L'Ordre français des avocats du barreau de Bruxelles a été saisi, entre autres par le procureur général près la cour d'appel de Bruxelles.

Voir:

Documents du Sénat:

5-1291 - 2011/2012:

N° 1: Projet transmis par la Chambre des représentants.

(1) Mais également tout autre personne qui exerce une fonction judiciaire : le juge de complément, le juge suppléant, le magistrat du ministère public, le référendaire près la Cour de cassation, le greffier, le juge social ou consulaire ou l'assesseur en application des peines.

(2) Le 2 mars 2012, la magistrate concernée a été élue membre du CSJ. Son mandat a pris cours le 12 septembre 2012 et elle est membre de la Commission d'avis et d'enquête. Elle a décidé de ne pas participer à la préparation de l'avis et s'est abstenu lors du traitement du projet d'avis tant en CAER qu'à l'assemblée générale du CSJ.

BELGISCHE SENAAT

ZITTING 2012-2013

6 MAART 2013

Wetsontwerp tot vervanging van artikel 304 van het Gerechtelijk Wetboek

ADVIES VAN DE HOGE RAAD VOOR DE JUSTITIE

Inleiding

Context van en aanleiding tot het advies

A. Artikel 304 van het Gerechtelijk Wetboek bepaalt dat een rechter (1) zich in een rechtszaak moet onthouden wanneer hij echtgenoot, bloed- of aanverwant in de rechte lijn of in de tweede graad in de zijlijn is van de advocaat of van gemachtigde van een der partijen. De rechter moet dit doen «op straffe van tuchtsanctie als naar recht».

In een belangrijke en complexe strafzaak voor de correctionele rechtbank te Brussel deed zich een incident voor. Een van de beklaagden veranderde van advocaat en koos daarbij voor de schoonbroer van de voorzitter van de betrokken kamer (2). Deze nieuwe raadsman zag hierin deontologisch geen bezwaar en was van oordeel dat de voorzitter zich diende terug te trekken op grond van artikel 304 van het Gerechtelijk Wetboek. De Franse Orde van advocaten bij de balie te Brussel werd gevatt, onder meer door de procureur-generaal bij het hof van beroep te Brussel.

Zie:

Stukken van de Senaat:

5-1291 - 2011/2012:

Nr. 1: Ontwerp overgezonden door de Kamer van volksvertegenwoordigers.

(1) Maar ook de andere uitoefenaars van een gerechtelijk ambt : toegevoegde rechter, plaatsvervanger rechter, de ambtenaar van het openbaar ministerie, de griffier, de referendaris bij het Hof van Cassatie, de rechter in sociale zaken of in handelszaken of de assessor in strafuitvoeringszaken.

(2) De betrokken magistrate werd op 2 maart 2012 verkozen tot lid van de HRJ. Haar mandaat begon op 12 september 2012 en zij is lid van de Verenigde Advies- en Onderzoekscommissie. Zij heeft besloten niet deel te nemen aan de voorbereiding van het advies en heeft zich onthouden op het ogenblik dat het ontwerpadvisies werd behandeld in de VAOC en de algemene vergadering van de HRJ.

Le 26 avril 2012, le Conseil de l'Ordre français des avocats du barreau de Bruxelles a pris la décision suivante concernant l'intervention du nouvel avocat dans l'affaire susmentionnée :

« Si Me X a pu, en conscience, accepter de se charger de la défense de Monsieur Y, son devoir de délicatesse lui impose d'avoir égard à l'ensemble des conséquences de son intervention tant pour la magistrature que pour ses confrères et les clients de ceux-ci. Le Conseil de l'Ordre considère que Me X manquerait au devoir de délicatesse si, dans les circonstances de l'espèce, il maintenait son intervention comme conseil de Monsieur Y. »

B. Entre-temps, le 20 avril 2011, quelques parlementaires avaient introduit une « proposition de loi interprétative de l'article 304 du Code judiciaire » (Chambre, doc. n° 53-1416/1). La proposition de loi interprétative avait comme but « d'éviter que certains avocats, en ayant recours à une interprétation excessive de l'article 304 du Code judiciaire, détournent les dispositions du Code judiciaire de leur objectif et de leur raison d'être, dans un but de gêner la bonne administration de la justice et de créer des incidents de procédure ». L'urgence a été demandée par les auteurs de la proposition.

La proposition de loi interprétative disposait :

« L'article 304 du Code judiciaire est interprété en ce sens que la règle prévue s'applique au moment de la première audience et ne s'applique dès lors pas dans les cas où l'une des parties est assistée, après la première audience, soit par un autre avocat ou un autre mandataire, soit par un avocat de complément ou un mandataire de complément conjoint, parent ou allié en ligne directe ou au second degré en ligne collatérale d'une personne visée à l'article 304 du Code judiciaire. Dans ce cas, devront s'abstenir l'autre avocat, l'autre mandataire, l'avocat de complément ou le mandataire de complément s'il est conjoint, parent ou allié en ligne directe ou au second degré en ligne collatérale d'une personne visée à l'article 304 du Code judiciaire. »

Après réception des avis de plusieurs instances concernées et du Conseil d'État, la Commission Justice de la Chambre a renoncé à l'idée de recourir à une loi interprétative et a décidé de remplacer complètement l'article 304 du Code judiciaire. L'intitulé de la proposition a été modifié en « proposition de loi remplaçant l'article 304 du Code judiciaire » et le champ d'application des incompatibilités reprises à l'article 304 du Code judiciaire a été élargi aux familles de fait et jusqu'au troisième degré, au lieu du deuxième degré, pour les parents ou alliés en ligne collatérale.

Le nouvel article 304 du Code judiciaire approuvé par la commission de la Justice et par la séance plénière de la Chambre est libellé comme suit :

« Art. 304. En toutes matières, le juge, le juge de complément, le juge suppléant, le magistrat du ministère public, le référendaire près de la Cour de cassation, le greffier, le juge social ou consulaire ou l'assesseur en application des peines doit s'abstenir, sous telle peine disciplinaire que de droit, s'il est conjoint, cohabitant légal, parent ou allié en ligne directe ou au troisième degré en ligne collatérale de l'avocat ou du mandataire de l'une des parties, ou s'il forme avec celui-ci un ménage de fait ou se trouve, de par une union de fait, dans une situation comparable à celle naissant de l'alliance aux degrés prohibés. »

Le juge, le juge de complément, le juge suppléant, le magistrat du ministère public, le référendaire près de la Cour de cassation, le greffier, le juge social ou consulaire ou l'assesseur en application des peines visées à l'alinéa 1er ne doit toutefois pas

Op 26 april 2012 nam de Raad van de Franse Orde van advocaten bij de balie te Brussel de volgende beslissing met de betrekking tot de tussenkomst van de nieuwe advocaat in de bovenvermelde zaak :

« Zo mr. X, in geweten, heeft kunnen aanvaarden de verdediging op zich te nemen van dhr. Y, legt zijn plicht tot kiesheid hem op rekening te houden met alle gevolgen van zijn tussenkomst, zowel voor de magistratuur als voor zijn confraters en hun cliënten. De Raad van de Orde meent dat mr. X zijn plicht van kiesheid zou verzuimen indien hij, in de concrete omstandigheden, zijn tussenkomst als raadsman van dhr. Y zou handhaven. »

B. Inmiddels hadden op 20 april 2011, naar aanleiding van deze zaak, enkele kamerleden een « voorstel van interpretatieve wet betreffende artikel 304 van het Gerechtelijk Wetboek » (stuk Kamer, nr. 53-1416/1) ingediend. Het voorstel had tot doel « te voorkomen dat sommige advocaten, door artikel 304 van het Gerechtelijk Wetboek al te ruim te interpreteren, de bepalingen van het Gerechtelijk Wetboek afwenden van hun doel en bestaansreden, om de behoorlijke rechtsbedeling te hinderen en procedureincidenten te creëren ». De indieners van het voorstel vroegen de spoedbehandeling.

Het voorstel van interpretatieve wet luidde :

« Artikel 304 van het Gerechtelijk Wetboek wordt aldus uitgelegd dat de erin vervatte regel van toepassing is bij de eerste terechting en dus niet ingeval een van de partijen na de eerste terechting wordt bijgestaan door hetzij een andere advocaat of gemachtigde, hetzij een toegevoegde advocaat of gemachtigde, die een echtgenoot, bloed- of aanverwant in de rechte lijn of in de tweede graad in de zijlijn van een bij artikel 304 van het Gerechtelijk Wetboek beoogde persoon is. De andere advocaat of gemachtigde of de toegevoegde advocaat of gemachtigde zal met andere woorden ervan afzien in de procedure op te treden als hij een echtgenoot, bloed of aanverwant in de rechte lijn of in de tweede graad in de zijlijn van een bij artikel 304 van het Gerechtelijk Wetboek beoogde persoon is. »

Na ontvangst van adviezen van verschillende belanghebbende instanties en van de Raad van State, werd in de Commissie Justitie van de Kamer afgestapt van de idee beroep te doen op een interpretatieve wet en werd besloten om artikel 304 van het Gerechtelijk Wetboek volledig te vervangen. Het opschrift van het voorstel werd gewijzigd in « wetsvoorstel tot vervanging van artikel 304 van het Gerechtelijk Wetboek » en tezelfdertijd werd het toepassingsgebied van de onverenigbaarheden vervat in artikel 304 van het Gerechtelijk Wetboek uitgebreid tot feitelijke gezinnen en tot de derde graad in plaats van tot de tweede graad voor bloed- of aanverwanten in de zijlijn.

Het door de Commissie Justitie en door de plenaire vergadering van de Kamer goedgekeurde nieuwe artikel 304 van het Gerechtelijk Wetboek luidt :

« Art. 304. In alle zaken moet de rechter, de toegevoegde rechter, de plaatsvervangerende rechter, de ambtenaar van het openbaar ministerie, de referendaris bij het Hof van Cassatie, de griffier, de rechter in sociale zaken of in handelszaken of de assessor in strafuitvoeringszaken, op straffe van tuchtsanctie als naar recht, zich onthouden, indien hij echtgenoot, wettelijk samenwonende, bloed- of aanverwant in de rechte lijn of in de derde graad in de zijlijn is van de advocaat of van de gemachtigde van een der partijen, of indien hij met deze een feitelijk gezin vormt, of zich, door feitelijke samenwoning, in een situatie bevindt die vergelijkbaar is met die welke ontstaat uit de aanverwantschap in een verboden graad. »

De in het eerste lid bedoelde rechter, toegevoegde rechter, plaatsvervangerende rechter, ambtenaar van het openbaar ministerie, referendaris bij het Hof van Cassatie, griffier, rechter in sociale zaken of in handelszaken of assessor in strafuitvoerings-

s'abstenir lorsque l'avocat ou le mandataire visé à l'alinéa 1er intervient pour la première fois dans la procédure, après que la partie au procès qu'il représente a pris connaissance ou aurait pu raisonnablement prendre connaissance de la composition de la juridiction ou de la chambre qui examine l'affaire ou de l'intervention d'une des personnes visées à l'alinéa 1er.»

Le projet de loi a été transmis au Sénat et fait pour le moment encore l'objet de débats au sein de la Commission Justice. Le président de la commission de la Justice a demandé l'avis du Conseil supérieur de la Justice.

Avis

1. Le Conseil supérieur estime qu'une modification de l'article 304 du Code judiciaire dans l'état actuel des choses n'est ni souhaitable ni nécessaire et serait même contreproductive. Légiférer en fonction des incidents donne lieu à des dispositions confuses et non applicables. Les cas concrets doivent être tranchés par l'application de dispositions légales générales.

Les règles générales, légales et déontologiques existantes qui s'appliquent aux magistrats et aux avocats suffisent pour résoudre les problèmes liés, d'une part, à un lien trop étroit entre des magistrats et des parties ou leurs représentants et, d'autre part, aux abus qui peuvent découler de la liberté de choix de l'avocat, sans les problèmes que pourrait engendrer une réglementation détaillée.

En ce qui concerne les magistrats, il est de la responsabilité des autorités disciplinaires, des cours et des tribunaux de veiller au respect des règles relatives aux incompatibilités (articles 292 à 304 du Code judiciaire) et à la récusation (articles 828 à 842 du Code judiciaire).

De leur côté, les conseils des ordres des avocats sont chargés de «*maintenir les principes de dignité, de probité et de délicatesse qui font la base de leur profession et doivent garantir un exercice adéquat de la profession*» (article 455 du Code judiciaire), ce qui sous-entend bien entendu que les avocats doivent eux-mêmes faire preuve de dignité, de probité et de délicatesse. D'ailleurs, le serment prêté par un avocat en vertu de l'article 429 du Code judiciaire stipule notamment «*qu'[il] ne s'écartera point du respect dû aux tribunaux et aux autorités publiques, qu'il ne conseillera ou défendra aucune cause qu'[il] ne croira pas juste en [son] âme et conscience*». Le bâtonnier peut être saisi par toute personne concernée et par le procureur général (article 458, § 1er, du Code judiciaire).

À condition que les avocats, les ordres des avocats et la magistrature assument leurs responsabilités respectives, l'ensemble de ces règles générales permet, au cas par cas et moyennant une analyse méticuleuse de tous les éléments du dossier concret et un pesage des intérêts en jeu, de prévenir des problèmes et de les résoudre le cas échéant. L'affaire qui était à l'origine du projet de loi, et en particulier la décision du Conseil de l'Ordre français des avocats du barreau de Bruxelles du 26 avril 2012, démontre que ce système est efficace et efficient et qu'il n'est pas nécessaire de modifier l'article 304 du Code judiciaire.

De plus, une intervention du législateur n'est pas souhaitable car, il est très difficile, si pas impossible, dans une telle recherche difficile et complexe d'un équilibre entre la liberté du choix de l'avocat et les abus de ce droit, de prévoir des règles concluantes pour tous les cas possibles et encore moins de bien faire la distinction entre ce qui peut être permis ou non. C'est la raison

zaken moet zich evenwel niet onthouden wanneer de in het eerste lid bedoelde advocaat of gemachtigde voor het eerst tussenkomt in de rechtspleging nadat de procespartij voor wie hij optreedt kennis heeft genomen of redelijkerwijs kennis had kunnen nemen van de samenstelling van het rechtscollege of van de kamer die de zaak behandelt of van het optreden van een van de in het eerste lid bedoelde personen.»

Het wetsontwerp werd overgezonden naar de Senaat en is daar op dit ogenblik nog steeds in bespreking in de Commissie Justitie. De voorzitter van de Commissie Justitie heeft het advies gevraagd van de Hoge Raad voor de Justitie.

Advies

1. De Hoge Raad is van oordeel dat een wijziging van artikel 304 van het Gerechtelijk Wetboek in de huidige stand van zaken wenselijk noch noodzakelijk en zelfs contraproductief is. Incidentele wetgeving leidt tot onoverzichtelijke en niet toepasbare bepalingen. Over concrete casussen moet recht gesproken worden via de toepassing van algemene wettelijke bepalingen.

De bestaande algemene wettelijke en deontologische regels die toepasselijk zijn op de magistraten en advocaten volstaan om de problemen op te lossen die verband houden, enerzijds met een te nauwe band tussen magistraten en partijen of hun vertegenwoordigers, anderzijds met het misbruik dat van de vrije keuze van advocaat kan worden gemaakt, zonder de problemen te veroorzaken die een gedetailleerde regeling zou kunnen meebrengen.

Wat betreft de magistraten is het de verantwoordelijkheid van de tuchtoverheden en de rechtkamers en hoven om te waken over de naleving van de regels inzake onverenigbaarheden (artikelen 292 tot 304 van het Gerechtelijk Wetboek) en wraking (artikelen 828 tot 842 van het Gerechtelijk Wetboek).

De raden van de ordes van advocaten van hun kant hebben de opdracht om «*de beginselen van waardigheid, rechtschapenheid en kiesheid die aan het beroep van advocaat ten grondslag liggen en een behoorlijke beroepsuitoefening moeten waarborgen, te handhaven*» (artikel 455 van het Gerechtelijk Wetboek), wat uiteraard impliceert dat de advocaten zelf waardigheid, rechtschapenheid en kiesheid in acht moeten nemen. Overigens, de door een advocaat krachtens artikel 429 van het Gerechtelijk Wetboek afgelegde eed bepaalt onder meer «*dat [hij] niet zal afwijken van de eerbied aan het gerecht en de openbare overheid verschuldigd, en geen zaak zal aanraden of verdedigen die [hij] naar eer en geweten niet gelooft/rechtvaardig te zijn.*» De stafhouder kan worden gevat door iedere belanghebbende en de procureur-generaal (artikel 458, § 1, van het Gerechtelijk Wetboek).

Op voorwaarde dat de advocaten, de ordes van advocaten en de magistratuur hun respectieve verantwoordelijkheden nemen, laat het samenspel van deze algemene regels toe om, geval per geval en door een nauwkeurige analyse van alle elementen van het concrete dossier en een afweging van de op het spel staande belangen, problemen te voorkomen en desnoods op te lossen. De zaak die aan de basis lag van het wetsontwerp, en in het bijzonder de beslissing van de Raad van de Franse Orde van advocaten van de balie te Brussel van 26 april 2012, toont aan dat dit systeem efficiënt en effectief werkt en dat een wijziging van artikel 304 van het Gerechtelijk Wetboek niet noodzakelijk is.

Bovendien is een tussenkomst van de wetgever niet wenselijk omdat het zeer moeilijk, zo niet onmogelijk, is om voor dergelijke complexe en moeilijke zoektocht naar het evenwicht tussen de vrije keuze van de advocaat en het misbruik van dat recht sluitende regels te voorzien voor alle mogelijke gevallen die zich kunnen voordoen, laat staan een sluitend onderscheid te maken tussen wat

pour laquelle la modification législative proposée pourrait créer plus de problèmes qu'elle n'en résoudrait, comme l'affirme aussi l'avis de l'OBFG, ne serait-ce que parce que ce qui n'est pas explicitement proscrit doit être considéré dorénavant comme permis, alors que, dans certains cas concrets, cela peut tout de même constituer un abus.

Et enfin, si ni l'avocat, ni le juge apparenté ne doit s'abstenir de l'affaire, ce qui est finalement autorisé par le projet de loi, il se pourrait que l'on se retrouve confronté à la situation pénible que le législateur a voulu éviter à l'époque. Cette situation serait contraire à l'exigence d'impartialité objective du juge : *justice must not only be done, it must also be seen to be done.*

2. Malgré ce qui précède, le Conseil supérieur peut comprendre la préoccupation — due à l'expérience — liée au fait que les acteurs de la justice, en particulier les avocats concernés et/ou les autorités disciplinaires respectives ne font pas toujours preuve, ou pas toujours avec le dynamisme nécessaire, de la réflexion déontologique requise, ce qui paralyse, du moins temporairement, le cours de la justice, avec toutes les conséquences regrettables que cela implique.

Pour y remédier, il suffit cependant d'une formalité dont le respect implique que les intéressés se sont interrogés sur leur responsabilité et l'ont prise de façon expresse. C'est au législateur de voir s'il est recommandable, par analogie avec d'autres cas similaires (voir par exemple les exigences particulières pour une demande en récusation ou pour une requête civile), de se doter légalement d'un contrôle déontologique préventif. Ainsi, pourrait-on ajouter à l'article 304, pour les cas où l'on soupçonne un abus en quelque sorte du droit au libre choix du conseil, un deuxième alinéa qui aurait la teneur suivante (en reprenant textuellement le champ d'action visé par la Chambre des représentants, en italiques) :

«Lorsque l'avocat ou le mandataire de l'une des parties visé à l'alinéa 1er intervient pour la première fois dans la procédure, après que la partie au procès qu'il représente a pris connaissance ou aurait pu raisonnablement prendre connaissance de la composition de la juridiction ou de la chambre qui examine l'affaire ou de l'intervention d'une des personnes visées à l'alinéa 1er, cette intervention n'est autorisée que sur présentation du bâtonnier ou des bâtonniers des avocats en question.»

Éventuellement, le propos peut être renforcé davantage en disant «présentation motivée» ou même «une présentation motivée à la lumière des droits de la défense de la partie concernée».

3. Enfin, le Conseil supérieur ne voit pas d'inconvénient à ce que le champ d'application de l'article 304 du Code judiciaire soit étendu à l'union de fait et jusqu'au troisième degré pour les parents et alliés en ligne collatérale. On peut cependant se demander si cela justifie une réforme législative et si le juge ne devrait pas s'abstenir dans ces cas en vertu de la suspicion légitime au sens de l'article 828, 1°, du Code judiciaire (831 du Code judiciaire). De plus, l'élargissement jusqu'au troisième degré pour les parents ou alliés en ligne collatérale n'est pas formulé de façon judicieuse. Il faudrait écrire «... parent ou allié en ligne directe ou jusqu'au troisième degré en ligne collatérale ...». À défaut d'ajouter le terme «jusqu'au», l'article 304 du Code judiciaire ne sera plus applicable aux parents en ligne collatérale au deuxième degré.

al dan niet toegestaan mag worden. De voorgestelde wetswijziging zou daarom wel eens meer problemen kunnen creëren dan oplossen, zoals ook wordt betoogd in het advies van de OBFG, al was het maar omdat wat niet uitdrukkelijk verboden wordt, voortaan geacht moet worden toegestaan te zijn, terwijl dat in sommige concrete gevallen niettemin alsnog een misbruik kan uitmaken.

En ten slotte, indien de advocaat, noch de verwante rechter zich van de zaak moeten onthouden, wat het wetsontwerp uiteindelijk toestaat, zal per hypothese de pijnlijke situatie ontstaan die de wetgever destijds heeft willen vermijden. Dergelijke situatie zou namelijk in strijd zijn met de vereiste objectieve onpartijdigheid van de rechter : *justice must not only be done, it must also be seen to be done.*

2. Wat voorafgaat neemt niet weg dat de Hoge Raad begrip kan opbrengen voor de — op ervaring gesteunde — bezorgdheid dat de actoren van de justitie, inz. de betrokken advocaten en/of de respectieve tuchtoverheden de vereiste deontologische reflecties niet steeds of niet steeds met gepaste voortvarendheid aan de dag leggen, waardoor de rechtsgang minstens tijdelijk wordt lamgelegd, met alle betreurenswaardige gevolgen vandien.

Om daaraan tegemoet te komen volstaat echter een vormvoorschift, waarvan de naleving impliceert dat de betrokkenen hun verantwoordelijkheid uitdrukkelijk onder ogen hebben genomen en opgenomen. Het is aan de wetgever te oordelen of het aanbeveling verdient, naar analogie met andere, vergelijkbare gevallen (zie bijvoorbeeld de bijzondere vereisten voor een vordering tot wraking of voor een herroeping van het gewijsde), zich wettelijk te verzekeren van een preventieve deontologische controle. Zo zou, voor de gevallen waarin misbruik van het recht van de vrije keuze van raadsman a.h.w. wordt vermoed, aan artikel 304 van het Gerechtelijk Wetboek een tweede lid kunnen worden toegevoegd van de volgende strekking (met letterlijke overname van de door de Kamer van volksvertegenwoordigers beoogde werkingssfeer, gecursiveerd) :

«Wanneer de in het eerste lid bedoelde advocaat of gemachtigde voor het eerst tussenkomt in de rechtspleging nadat de procespartij voor wie hij optreedt kennis heeft genomen of redelijkerwijs kennis had kunnen nemen van de samenstelling van het rechtscollege of van de kamer die de zaak behandelt of van het optreden van een van de in het eerste lid bedoelde personen, wordt die tussenkomst maar toegelaten op voordracht van de stafhouder of stafhouders van de betrokken advocaten.»

Eventueel kunnen de bewoordingen nog versterkt worden tot «gemotiveerde voordracht» of zelfs «gemotiveerde voordracht in het licht van het recht van verdediging van de betrokken partij».

3. De Hoge Raad ziet er tot slot geen graten in dat men het toepassingsgebied van artikel 304 van het Gerechtelijk Wetboek uitbreidt tot de feitelijke samenwoning en voor bloed- of aanverwanten in de zijlijn tot in de derde graad. De vraag rijst evenwel of dit een wetswijziging rechtvaardigt en of de rechter zich in die gevallen niet moet onthouden wegens wettelijke verdenking in de zin van artikel 828, 1°, van het Gerechtelijk Wetboek (831 van het Gerechtelijk Wetboek). Bovendien is de uitbreiding tot de derde graad voor bloed- of aanverwanten in de zijlijn niet op een oordeelkundige wijze geformuleerd. Er zou moeten staan «... bloed- of aanverwant in de rechte lijn of tot in de derde graad in de zijlijn ...». Bij gebreke aan toevoeging van het woord «tot», zal artikel 304 van het Gerechtelijk Wetboek niet meer van toepassing zijn op de verwanten in de zijlijn in de tweede graad.